

društava i ustanova sama donese konačnu odluku.

Premda je o tom već pisano u 5. broju prošlogodišnjeg »*Jezika*«, ipak na upite naših čitalaca ponovno navodim, da u Pravopisnoj komisiji zastupaju Beogradsko sveučilište prof. Stevanović i prof. Lalić, Zagrebačko sveučilište prof. Hraste i prof. Hamm, Sarajevsko sveučilište prof. Vuković, Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti prof. Rogić i prof. Pavešić (kao stalni zamjenici akademikâ S. Musulina i M. Gavazija), Srpsku akademiju prof. Belić i Aleksić, Maticu Srpsku M. Hadžić i Maticu Hrvatsku prof. Jonke. Komisija radi bez prekida, ako je koji član i odsutan, jer on uvijek ima mogućnost, da na slijedećem sastanku potakne ponovno raspravljanje pitanja, o kojem je donesen zaključak bez njegova učestvovanja.

Lj. J.

O POGREŠNOJ UPOTREBI PRIJEDLOGA KROZ

Izricanje oruđa ili sredstva izvor je mnogih nevolja, teoretskih i praktičnih. Neki jezikoslovci među riječi, kojima se izriče oruđe ili sredstvo, u objekte, a drugi ih uvrštavaju u priloške oznake. Istu razliku vidimo i u jezičnim udžbenicima pojedinih naroda. Ščerbina ruska gramatika u rečenici *Stari je ribu hvatao mrežom* nalazi dva objekta, bliži u akuzativu (*ribu*) i dalji u instrumentalu (*mrežom*). U austrijskim školama uče, da je riječ u takvoj funkciji priloška oznaka načina. Primjer *Miševe hvataju slaninom* ima objekt (*miševe*) i prilošku oznaku (*slaninom*). U našim udžbenicima nije istaknuto ni jedno ni drugo mišljenje.

Smatram, da instrumental, kojim izriče oruđe ili sredstvo, valja shvatiti kao prilošku oznaku. Da je takvo shvatanje točno, pokazuje i naša jezična praksa. Za objekte, i bliži i dalji, pitamo uvijek padežnim pitanjem. Za njih ne možemo postaviti priloško pitanje. Na pr. Čega se bojiš? Bojim se vuka. Kome prilaziš? Prilazim konju. Što gledaš? Gledam psa. Čime

trguješ? Trgujem voćem. O čemu govoriš? Govorim o kruškama.

Riječ, kojom izričemo oruđe ili sredstvo, možemo tražiti padežnim pitanjem, isto kao objekt u instrumentalu: Čime pišeš? Pišem perom, olovkom i t. d. Objekti odgovaraju samo na padežna pitanja, a priloške oznake i na priloška i padežna pitanja.

Kadšto razlika između objekta i priloške oznake u instrumentalu nije u prvi mah sasvim jasna. Tako se diskutiralo o primjerima kao *Dječak se kamenom bacio iz pračke*. Instrumental *kamenom* shvaćen je i kao objekt i kao priloška oznaka. Po shvaćanju, uobičajenom kod nas, *kamenom* je objekt. Oruđe, kojim je dječak izvršio radnju, jest pračka, a kamen je ono, na čemu se radnja ostvaruje, objekt. Na pitanje *kako?* odgovor je *iz pračke*, a *kamenom* stoji samo na padežno pitanje *čime?*. Rečenicu bismo mogli izmijeniti bez razlike u značenju: *Dječak je bacio kamen iz pračke*, što također dokazuje, da je *kamenom* objekt.

U udžbenike za niže razrede ne bi trebalo unositi takva zakučasta razmatranja, u kojima se ne slažu ni profesori ni gramatike. Pogotovu se ne bi smjelo događati, da se takvo razlikovanje dijelova rečenice zahtijeva od učenika srednjega stupnja. Međutim, s izricanjem sredstva ili oruđa morali bi se naši učenici ipak upoznati, ne ulazeći pri tom u to, u koji dio rečenice pripada. Ta poznato je, koliko su raširene pogreške u izricanju sredstva. U našim školama uči se o oznakama mjesta, vremena, načina i uzroka, u kojima se malo odstupa od pravilnoga. Od toga učenici nemaju praktične koristi, nego to služi više za razvijanje duševnih sposobnosti.

Gotovo u svim našim krajevima uvriježilo se pogrešno izricanje sredstva prijedlogom *s*, a uza nj u novije vrijeme počinje upravo bujati još jedan korov. Nalazimo ga u dnevnoj štampi, čujemo ga na sastancima, u školi i t. d. Mislim na prijedlog *kroz*, koji se sve češće upotrebljava drukčije, nego što je dosada bilo uobičajeno. Nisam za to, da se staro čuva pod svaku cijenu. Gdje smeta,

neka nestane, neka ustupi mjesto novome, boljemu. Tko se ne raduje činjenici, što se naši toliko teški akcenti ujednostavnjuju, usprkos nastojanjima, da se taj napredni proces zaustavi.

Nova upotreba prijedloga *kroz* ne obogaćuje naš jezik, nego samo mijenja dosadašnje oblike izražavanja, dira u ono, što su nam preci ostavili, bez potrebe i koristi. On se po toj novoj praksi može uzeti u svakoj prilici, zapravo neprilici. Čim zapneš i ne znaš, koju bi jezičnu konstrukciju upotrebio, posluži se njime.

Da najprije razmotrimo njegova dosadašnja, uobičajena značenja, a onda ćemo se osvrnuti na novotarije. Prijedlogom *kroz* kazuje se kretanje unutrašnjošću predmeta od početka do kraja u različitim varijantama, dakle mjesto: *Kroz zemlju im ruke sastaviše* (prodiranje većom ili manjom silom). *Kroz prozor spustiše me u kotarici* (šupljina). *Prohodeći kroz jednu dubravu* (mnostvo biljaka). *Da kroz Turke juriš učinimo* (mnostvo ljudi). *Da provede Turke kroz Mačvu* (geografska ili politička cjelina). *Da nam kroz mnoge nevolje valja proći. Da se kroz ovu mješavinu može doći do stvari dobrih* (uz riječi, koje znače nešto apstraktno).

Upotreba toga prijedloga prenesena je s prostora na vrijeme, pa se njime kazuje, koliko radnja ili stanje traje: *Koja su se imena kroz pet stotina godina pod turskom vladom zadržala. Što kroz jednu jesen preko reda potrošite*. Njime se kazuje, i kada se nešto događa: *Eto nove čete kroz mjesec dana*.

Dosta je obično kazivanje načina: *Bratac seji kroz san odgovara. Roni suze niz junačko lice, a kroz suze gnjevno progovara*.

Za ta tri značenja prijedloga *kroz* lako je naći potvrde, naročito za prvo, mjesno značenje. Za ostala, već zastarjela značenja primjeri su u našem novijem književnom jeziku vrlo oskudni. Danas se u dobru jeziku njime ne kazuje uzrok. Kako se takav način izricanja više ne upotrebljava, vidi se iz ovih uzoraka: *Kroz dete se predaje*

Turcima (radi deteta). *Nastade svađa kroz jagluk* (zbog jagluka). U dalmatinskoj književnosti bila je ta konstrukcija prilično raširena: *Breme, kroz ko ću plakati i tužiti svo vreme. Za imat nje milos jedinu na sviti, bit će mi usilos kroza nju umriti*. Sami primjeri govore, koliko je takav jezik daleko od nas.

U naše dane uobičajilo se, da se prijedlog *kroz* uzima za izricanje apstraktnog oruđa ili sredstva, na pr. *Kroz ovakve svečanosti manifestiramo ljubav prema zajednici*. Isto tako se postupa, kad je oruđe neka ustanova: *U Burmi se program provodi kroz Frontu*.

Takav način govora nije kod nas sasvim nov. Prije nekoliko stotina godina bio je u Dalmaciji vrlo poznat, na pr. *Kroz pjesance i tance lipu diklu pozdravite. Kroz ovaku da nevjeru majka tvoja umori se. Kroz svoj pogled mili Kalinku su pridobili. Što pakljene kroz privare tve viteško ružiš ime!* Kako je taj jezik različit od našeg današnjeg književnog jezika! Čudan je red riječi, uvjetovan stihom. Kako je u naše vrijeme dobru jeziku takva upotreba prijedloga *kroz* strana, mi bismo apstraktno sredstvo kazali instrumentalom: *Pjesmama i plesom pozdravite liježu djevojku. Da te majka umori ovakvom nevjerom. Kalinku su pridobili svojim milim pogledom. Što ružiš svoje ime paklenim prijevarama*.

Naši Primorci išli su u tome još i dalje upotrebljavajući prijedlog *kroz* uz konkretno oruđe: *Nevjernici poharani kroz desnicu leže tvoju. Kroz tri ključa zatvorena gvozdена im bjehu vrata. Jove vašu miso kroz treskove je satariso*. Vrlo je čudno, kad kod tih starih pisaca čitamo, da se vrata zatvaraju kroz ključ, ali još je čudnije, kada danas netko kaže, da se ljubav prema zajednici manifestira kroz svečanosti. Današnji književni jezik dopušta u izricanju apstraktnog oruđa ili sredstva samo instrumental, na pr. *potaknuti koga dobrim primjerom, istaknuti se marljivošću, nešto postići učenjem, podignuti standard većom proizvodnjom, oduševiti koga pjesmom, pri-*

dobiti koga ljubavljju, odvratiti koga uvjerenjem i t. d.

Ukazao bih na slične konstrukcije u drugim jezicima, jer možda naše potječu iz njih. U njemačkom su česte, naročito u pasivnim rečenicama: Ich bin durch mein Wort gebunden. To bi glasilo u doslovnom prijevodu: *Uezan sam kroz svoju riječ*, ali se razumije, da ćemo apstraktno sredstvo prevesti instrumentalom: *Uezan sam svojom riječju*. Prijedlogom *durch* (kroz) može se izraziti i konkretno oruđe (Er wurde durch das Schwert getötet = *Usmrćen je mačem*) i osoba, koja posreduje (Er sprach durch einen Dolmetscher zum Fürsten = *Govorio je knezu kroz tumača*, t. j. *preko tumača*).

Slično je u latinskom jeziku, a po njemu i u romanskim jezicima! Evo nekoliko primjera iz talijanskog jezika, koji je vjerojatno utjecao na dalmatinske pisce: Lo quale nell'inferno tormenta l'anime per fuoco = *Koji u paklu muči duše kroz oganj*, t. j. ognjem. Al quale errore per queste parole rispose = *Kojoj pogrešci odgovori kroz ove riječi*, t. j. ovim riječima. Ti mando questo libro per posta = *Šaljem ti ovu knjigu kroz poštu*, t. j. poštom. Dakle, i u talijanskom jeziku može se prijedlogom *per* (kroz) izraziti konkretno i apstraktno sredstvo i ustanova, što nam zaista objašnjava tu pojavu u dalmatinskoj književnosti.

Evo iz naših novina nekoliko primjera, koji nisu u skladu s pravilnim jezičnim osjećanjem: *Cio sadržaj davan je isključivo kroz pokrete lutaka* (treba: pokretima lutaka). *Kroz ulogu veliča naciste* (treba: ulogom veliča...). *Kroz svakodnevno odgajanje i rad formiraju se ljudi* (treba: svakodnevnim političkim odgajanjem i radom). *Mora se kroz politički rad utjecati na odgajanje ljudi* (Politički rad je sredstvo, kojim se utječe na odgajanje ljudi, prema tome je pravilno: *Političkim radom moramo utjecati*). *Naši narodi su kroz borbu na bojniom polju stvorili ovu zajednicu* (treba: borbom su stvorili...). *Kroz ova sredstva* (riječ je o materijalu) *podmiruje se potreba Armije*. (Pisac je zaboravio, da *kroz* zapravo znači kreta-

nje unutrašnjošću nekog predmeta, pa bi prema tome morala podmirivati potrebe prolazeći kroz materijal.) *Ako mi uspijemo da kroz to* (t. j. kroz privredu) *postignemo i veći radni učinak...* (Dosada se govorilo: postići nešto radom, marljivošću, istrajnošću, tim, ovim, i t. d., pa i tu valja reći: *Ako uspijemo da time postignemo veći radni učinak*.) *Ueć sada možemo udvostručiti sredstva za gnojivo kroz uvoz* (treba: uvozom).

Nešto je drukčiji primjer: *U Burmi se program provodi kroz Frontu*. Glagoli *vesti*, *voditi* upotrebljavaju se u prenesenom značenju u mnogim jezičnim izričajima (na pr. *izvesti dramu*, *provesti zaključke*, *zavesti red*, *navoditi nečije riječi* i t. d.), ali u ovoj rečenici u vezi s prijedlogom *kroz* glagol *provoditi* ima svoje pravo značenje. Prema tome je tu kazano, da netko program vodi kroz Frontu. Trebalo je misao formulirati drukčije, recimo ovako: *Program se u Burmi ostvaruje preko Fronte*. Dakle ne kroz Frontu, nego preko Fronte. Naime, danas je uobičajeno, da se oruđe ili sredstvo, kad je to osoba, ustanova, organizacija ili sl., izriče prijedlogom *preko*.

Za slučaj, kada je sredstvo osoba, ima dosta potvrda: *U to je vreme Bog preko proroka govorio* (Raič). *Pa je (sablju) preko poglavara ruske vojske pošalje feldmaršalu Kamenskome. Narod, što ima od paše da ište, to sve biva preko oborknezova. Rusija će gledati preko svoga elčije u Carigradu da bi se nji(h)ova želja ispunila* (Vuk). *Dokle preko popa na tajno ne vide, hoće li (rodaci ubijenog) pristati na mir* (Vrčević). *Ima još jedan čovjek, preko kojeg bismo mogli upitati Gospoda* (Daničić). *Teodosije primudi staroga Savu preko Arsenije, da pošalje Crnogorcima pismo* (Ljubiša). *Znate, kako me preporučivao iz Brankovine preko svojih šegrti i kalfi* (Vuk).

Ovaj način izricanja posrednika u nekom djelovanju prenesen je i na slučajeve, gdje se radi o ustanovama, organizacijama i sl. Primjere za to nije teško naći: *Upisivanje zajma vršilo se preko narodnih odbora. Stoka se popisivala preko veterinar-*

skih stanica. »Pionir« se raspačava preko škola. Slušali smo operu preko radija. Planiranja se vrše preko banaka i t. d. S tim nije u skladu pisanje, na koje nailazimo u dnevnoj štampi, na pr. *Davanje pomoći kroz Ujedinjene Narode jedino je pravilno rješenje* (treba: preko Ujedinjenih Naroda). *Pomagati kroz UN oslobodilačke težnje kolonijalnih naroda* (treba: preko UN). *Unapređivali smo proizvodnju kroz zadruge* (treba: preko zadruga).

Prijedlog kroz istiskuje bez potrebe i druge uobičajene konstrukcije, na pr. *Taylor zove kroz stupce Readers Digesta*. Riječ je o reklamama u poznatom časopisu. Dosada smo čitali i pisali u stupcima. Zato bi bolje bilo: *Taylor zove u stupcima*. Drugi izmišljaju novu frazu i kažu, da je *čitao kroz retke*. Navikli smo, da se govori: čitati među recima. *Revolt naših građana, izražen kroz demonstracije, najbolje pokazuje njihovu spremnost da brane svoja prava*. Kako se ide na demonstracije kao na sastanak, to je i u ovoj rečenici trebalo uzeti prijedlog *na*, pa bi ona glasila: *Revolt građana, izražen na demonstracijama, najbolje pokazuje... Borba za učvršćenje principa ravnopravnosti vodi se kroz UN i van te organizacije*. Prijedlog *van* upućuje, da valja reći: *u UN*. Dakle: *Borba se vodi u UN i van te organizacije. Ali rješavanje ovih pitanje ne smije se gledati samo kroz državna dobra, već i kroz zadržne organizacije*. Gledati ne možemo ni kroz državna dobra ni kroz zadržne organizacije. Piscu je na pameti bio izričaj *s gledišta*, pa je onda zalutao u drugi način izražavanja. Pravilno formulirana, ta misao glasila bi ovako: *Ova pitanja ne smiju se rješavati samo s gledišta državnih dobara, već i s gledišta zadržnih organizacija*. Evo na kraju još jedan primjer ove manije: *Stvarnost progovara kroz književnika*. Kako da to zamislimo! Trebalo je reći onako, kako se i dosad govorilo: *Stvarnost progovara na književnikova usta*. I u rečenici *Kroz taj rad oni su se svojom aktivnošću sve više afirmirali* ima pored pravilnoga instrumentala i nepravilnosti. Dobro je: *afirmirali su se aktivnošću* (jer je to sredstvo), ali zašto baš kroz

taj rad? Zašto pisac odstupa od ustaljenoga: u radu se afirmirao, u radu se istakao, u radu je uživao?

Kada bismo ovaj način izražavanja prenijeli u konkretni svijet, govorili bismo ovako: *Sjedio sam kroz sobu. Zamorio sam se kroz kino gledajući loš film*. Tako na sreću još ne govori nitko, jer u konkretnome nas ne ostavlja osjećaj za ono, što valja, osjećaj za jezik. U apstraktnome su mnogi nesigurni i gube tlo pod nogama. Zato nastaju takve jezične neskladnosti.

Pred našim očima razvija se nova jezična pojava: jedan prijedlog istiskuje druge konstrukcije, naročito instrumental. Jezične promjene po sebi nisu štetne, ali kad narušavaju sistem jednoga jezika ne donoseći nikakve nove nijanse u značenju, onda su takve promjene štetne. One zbunjuju, smetaju, iz njih izviru nejasnoće, i zato im se valja uklanjati. Od iznesenih novih značenja prijedloga *kroz* naš jezik nema nikakve koristi, jer se njima nije obogatilo. Sve, što je njima rečeno, može se izraziti i dosadašnjim našim jezičnim sredstvima.

Tko želi govoriti i pisati pravilnim jezikom, neka pripazi, kada mu na jezik ili na pero dođe taj prijedlog. Neka pomisli, da li se može izraziti bez njega. Sigurno će se bez velikog napora sjetiti dobra izričaja i ukloniti se pogrešci. Jezik će mu biti jasniji pa time i ljepši.

Ivo Brabec

O NEPRAVILNOJ UPOTREBI OBJEKTA U AKUZATIVU U PASIVNIM REČENICAMA

Ima jezičnih pogrešaka, o kojima se mnogo i često piše. No slabi pisci na to se malo osvrću, pa i dalje u tome sve češće griješe. Često je to znak slaba interesa za svoj materinski jezik, nebriga za jezična pitanja uopće kao za nešto, što nije važno: »Ta ionako se razumijemo!« Ali ima nekih jezičnih zakona, kojih se moramo držati, jer tako zahtijeva duh jezika, pa ne smijemo popuštati pogreškama onih ljudi, koji ne znaju svojega ni narodnoga ni književnog